THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.

דאָס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

וואָס וועגן בירא-בידזשאַן?

לויט דער לעצטער ידיעה פון דער "איטא" פון מאָסקווע, הויבט דער געדאַנק פון א אידישער רעפובליק אין בירא-בידזשאַן אָפּגעלייגט אָן א זיטן די מיספּאַרוואַלטונג און מיסבראַוכן פון די "אויעט" באַאמטע אין בירא-בידזשאַן געפירט צו זייער שלעכטע רעזולטאַטן אין דער אָנפאַנגס אַרבעט, אַזוי אַז דער קאַמזעט האָט באַשלאָסן אַרויסצונעמען די אַרבעט פון די הענט פונ'ם אויעט און איבערגעבן זי צו א ספּעציעלער קאָמיסיע, וואָס באַשטייט הויפּטזאַכלעך פון פאַרשיידענע פאַרשטייער פון די סאָוועטישע טראָסטן פאַראינטערעסירט אין די נאַטירלעכע רייכטומער פון בירא-בידזשאַן.

ווי דער איטא קאָרעספּאָנדענט מעלדעט איצט, — אין זיינע באַרעכנונגען אין דער הינזיכט קאָנען באַטראַכט ווערן פאַר ראַיעלע, ווייל ער האָט זיך שטענדיק באַצייגן סימפּאַטיש צו דער אידישער קאָלאָניזאַציע אין בירא-בידזשאַן, — ווי ער מעלדעט, זייגען די דאָזיקע טראָסטן פאַראינטערעסירט ניט אין א אידישער רעפּובליק, נאָר אין דער אַנטוויקלונג פונ'ם לאַנד פונ'ם ריין קאָמערציעלן שטאַנדפּונקט. זיי וועלן דערפאַר ניט יאָגן זיך דוקא נאָך אידישע אַרבעטער אין זייערע אַנטערנעמונגען, נאָר וועלן נעמען וועמען עס מאַכט זיך. דער קאָרעספּאָנדענט איז דערפאַר מיט דער מיינונג, אַז דער פּלאַן פון א אידישער רעפּובליק אין בירא-בידזשאַן איז פּאַקטיש אויפגעגעבן געוואָרן.

איינגעטלאַך איז דאָ גאָרנישט אומגלויבלאַכעס ניטאָ אין דעם באַריכט. מיר זיינען שטענדיק געווען מיט דער מיינונג, אַז די סאָוועט רעגירונג האָט מיט בירא-בידזשאַן געוואָלט זיין ניט נאָר א טייל פון דער אידישער פראַגע, נאָר אויך, אַן אפשר טאַקע אין דעם עריסט פלאַן, אירע אַן אייגענע מלוכה פראָבעלם: דער סאָוועטן פּראַבאַנד מוז האָבן געדיכט באַפעלקערט דעם ווייטן מזרח, פאַר דער צייט ווען די איבערבאַפעלקערטע מזרח לענדער וועלן אָנהויבן רייסן זיך פון זייערע גרעניצן.

די סאָוועטישע רעגירונג האָט ווערשיינלאַך ניט דערוואַרט, אַז זי זאָל זיך באַגעגענען מיט אַזויפיל שווערקייטן אין דער קאָלאָניזאַציע אַרבעט, און אַז די ערשטע שריט זאָלן זיין אַזאַ דורכפאַל. זי האָט מסתמא אויך געהאָפט, אַז דער לאָזונג פון א אידישער רעפּובליק וועט שאַפן א גינסטיקע שטימונג צווישן די אויסלענדישע אידן, און יענע וועלן קומען מיט הילף. — א האָפענונג, וואָס איז ליידער ניט באַרעכטיקט געוואָרן: די אויסלענדישע אידישע הילף אָרגאַניזאַציעס פון אַמעריקע ס'איז באַדייטונג, מיט דער "דזשאָינט" אין דער שפּיץ, האָבן פאַרגעצייגן צו באַשריינקען זייער אַרבעט אויף דער קאָלאָניזאַציע אין איראָפּייאישן רוסלאַנד.

די סאָוועט רעגירונג האָט דערפאַר איצט ווערשיינלאַך באַשלאָסן, אַז זי קאָן ניט לאָזן דאָס לאַנד פּוסטעווען ביז די אידישע קאָלאָניזאַציע וועט עס פאַרפילן. און אַזוי ווי זי צייכנט זיך אויס מיט דעם, וואָס זי האַלט אין איין בייטן אירע פלעגער, און איז אַוועדע גרייט צו יעדער צייט אַוועקצורופן א פּלאַן וואָס ווייזט זיך אַרויס צו זיין ניט געלונגען, — האָט זי פאַרבויגן די אידישע רעפּובליק פאַר א מער פּראַקטישן פּלאַן פון באַזעצן דאָס לאַנד.

די לאַגע דאָ האָט געוויסע ענלאַכקייטן צו דער לאַגע אין ארץ-ישראל, — די אידן לאָזן אַרויס די געלעגנהייט, — און פאַרשפּעטיקן . . .

נאַטירלאַך, מיינט דאָס נאָך ווייט ניט, אַז די אידישע קאָלאָניזאַציע אין בירא-בידזשאַן וועט דערמיט אָפּגעשטעלט ווערן. זי וועט ווייטער אָנגיין מיט'ן זעלבן טעמפּאָ, — וואָס איז אַגב ניט זייער קיין שטאַרקער, — אין טאַקע אפשר אונטער א מער פעאיקער און ערלאַכער פירערשאַפט. אָבער צוזאַמען מיט אידן וועלן דאָרט באַזעצט ווערן אויך ניט-אידן, — און דאָס מיינט, אַז דאָרטן קאָנען אפשר אין בעסטן פאַל געשאַפן ווערן אידישע סאָוועטישע געביטן. אָבער ניט קיין גרויסער קאָמפּאַקטער אידישער ישוב, וואָס זאָל זיך ווען קאָנען פאַרוואַנדלען אין א אידישער רעפּובליק.

אָבער דאָס וועט באַרויבן בירא-בידזשאַן, פונ'ם אידישן שטאַנדפּונקט, פון דער אידייע, וואָס האָט באַוואַיזן א סך אידן אויסצוקלייבן עס פאַר זייער קאָלאָניזאַציע פּלאַן. קרים און דרום אוקראַינע, אויף זייפל עס איז נאָך דאָרטן דאָ פרייער באַדן, זיינען דאָך לכל הדעות באַקוועמער פאַר סתם קאָלאָניזאַציע.

אַזוי זעט עס איצט אויס די בירא-בידזשאַנער לאַגע, לויט'ן באַריכט פונ'ם איטא קאָרעספּאָנדענט. מיר וואָלטן געווען זייער אויפרידן ווען עס זאָל זיך אַרויסווייזן, אַז מיר האָבן דעם באַריכט מיספּאַרשטאַנען, אָדער אַז ער גיט ניט ריכטיק איבער די פאַקטן.

אַן אַקט פון נערעכטיקייט

פיר-אין-צוואַנציק יאָר האָט געדויערט, ביז די האַנט פון דער געַרעכטיקייט האָט דערגרייכט איינעם, וועמעס נאָמען איז פאַרבונדן מיט א טראַגישן קאַפּיטל פון די אידישע פאַגראָמען אין צאַרישן רוסלאַנד, — דעם האַמליער פאַגראָם פון 1906.

דער אָנפירער פונ'ם פאַגראָם, איוואַן דאַווידאָוו, וועמעס נאָמען איז אין יענע יאָרן דערמאָנט געוואָרן מיט שווידער פון דער אידישער באַפעלקערונג, איז א'צט געקאָפּט געוואָרן אין נאָך א פּראָצעס פון זעקס טעג. איז ער פאַראורטיילט געוואָרן צום טויט. זיינע צוויי מיטהעלפער האָבן געקראָגן שווערע טורמע שטראָפן.

דער פאַגראָם איז געווען איינער פון די בלוטיקסטע און שווידערלאַכסטע אין דער פאַגראָמען געשיכטע פון יענער צייט. בעת די בויגאַנעס, אָנגעפירט פון דאַווידאָוון, האָבן געטאָן זייער מערדערלאַכע אַרבעט אין איין טייל שטאָט, זיינען זיי געשטיצט געוואָרן פון באַוואַפנטע קאָזאַקן אין אַנדערע טיילן. די קאָזאַקן האָבן ניט נאָר באַשיצט די פאַגראָמשטשיקעס פון דער אידישער זעלבסטשוץ וועלכע האָט זיך הערלדיש געשטעלט קעגן זיי און האָט דערפאַר זייער טייער באַצאָלט מיט די לעבנס פון צענדליקער הרוגים. — נאָר זיי האָבן אַליין געפינדערט און פאַרברענט אַלע אָנגעזעענע געביידעס און געשעפטן אין צענטער פון שטאָט.

דער אמת'ער פאַגראָם איז אָבער ערשט געקומען נאָכדעם, אין גערעכט. וואָס צענדליקער אידישע יונגעלייט זיינען פאַרמשפט געוואָרן צו שווערע שטראָפן, פאַר באַטייליקן זיך אין דער זעלבסטשוץ. בעת די פאַגראָמשטשיקעס זיינען אָדער גאָרניט צוגעצייגן געוואָרן צו פאַראַנטוואָרטלאַכקייט, אָדער האָבן געקראָגן קליינע שטראָפן און זיינען באַלד באַגנאַדיקט געוואָרן. דער דאָזיקער פאַגראָם פּראָצעס האָט דאָן געמאַכט א שחערערן איינדרוק; ווי דער פאַגראָם זעלבסט.

מען קאָן אפשר זאָגן, אַז דאַווידאָוו אַליין איז געווען א קרבן פון אומשטענדן. אונז אָבער פריים איצט ניט דער טויט-אורטייל וואָס ער האָט געקראָגן, — נאָר דער אקט פון דער געשלאָכטלאַכער נקמה: דער האַמליער פּראָצעס פון 1930, וואָס האָט באַשלאָסן אַפּוואַישן מיט בלוט פונ'ם פאַגראָמשטשיק די היסטאָרישע שאַנד פונ'ם האַמליער פּראָצעס פון 1906.

בלויז פיר-אין-צוואַנציק יאָר, און וואָס פאַר אַן ענדערונג!

די מלחמה דערציילונגען פון אַכינדור המאירי פון אונזער אַרץ-ישראל מיטאַרבעטער ש. ערנסט

א. המאירי פאַרנעמט א באַזונדערס אָרגינעלן אָרט אין אונזער פּראָזאַישער ליטעראַטור. ער וואַנט אַרויפצובריינגען אויפ'ן לייזונג אַזעלכע געשטאַלטן, אין "טיפּ", וואָס ניט יעדער וועט זיי קענען געפינען אין דער ווירקלאַכקייט. עס דוכט זיך, אַז ער בריינגט אַריין אין אונזער פּראָזע א ספּעציעלן "ווירקלאַכקייט", אַן אַנדער אַטמאָספערע. המאירי איז סעניסאַציאָנעל, אָבער אין בעסטן זינען פונ'ם וואָרט. זיינע שרעקלאַכע דערציילונגען וואָס געפינען זיך אין דריטן בוך פון זייערע ווערטער "אונטער ריטע הימלען" — "תחת שמים אדומים" — און אין איצטיקן בוך אין נאָמען פון ישו פון נצרת*) זיינע ניט מער ווי מלחמה-דערציילונגען, וואָס זייער אינהאַלט איז אויסן צו זאָגן דער וועלט אַז "ס'איז טאַקע געווען א מלחמה אויף דער וועלט". איר לייענט אונקלויבט ניט: איז דאָס טאַקע אַרץ געשעען? המאירי'ס גלויבן אין דער שרעקלאַכע דערציילונגען אין דאָס דערציילטע ווייל שטאַרק איז המאירי'ס גלויבן אין זיינע דערציילונגען, אין דער לעזער ווערט באַוואָרקט צו גלויבן אַיבער וואָלד. ניט ווייניק קומען אויך אויף אויפ'ן זינען די שרעקלאַכע דערציילונגען פון עדגאַר פּאָ.

אויב עס איז דאָ דער איינדרוק אויף די זאַכן שוועבט א שטאַרקע פאַרגעסערונג, דאָך לייענערלעך וועגן דעם גרויסן ווייטיק, פונ'ם אידן, וואָס ווערט געפּייניקט אין די שוץ-גרובנס פון פראַנט שען, זעט איר אַז דאָס איז ניט די ווירקלאַכקייט אַליין. אַן דאָס איז דער עיקר'דיקער ציל פון המאירי'ס דערציילונגען.

אין עצם, איז עס אַן עשיישער שרייבער, וואָס קומט אַנטפּלעקן די ווייטיקן פון דער מענשהייט און זוכט געדעטקייט און יושר. זיין דערציילונג, וואָס איז געוויר מעט צום אומבאַקאַנטן אידישן זענדגער, וועמעס בלוט האָט זיך צעגאָסן אויף דער ערד פון זיבעציק קעניגרייכן, אַנטפּלעקט אונז עטוואָס פון המאירי'ס סוד, וואָס דערציילט זאָכן זיין אויף דער. ווירקלאַכקייט. לייענענדיק זיינע דערציילונגען שטעלן זיך די האָר קאַפּויר. זיין "רצפה בת עיה" לייענען מיר מיט א נשמה-צאַפּל, זיין "מעשה בשלשה אחים" און "שקר" דערשרעקן אונז מיט זייער געוויער, פון לער און קלאָרער שילדערונג. זיינע דערציילונגען זיינען דורכגעדרונגען מיט דער אַטמאָספערע און לעבעדיקייט פון אַן אייגנאַרטיקער פּרעזענטאַציע. וואָס איז באַשאַנקען מיט א טאַלאַנט צו בעלעטריסטיק. ער פאַרמאָגט דעם כאַראַקטער פון א אידן-הערלך. די נאַנצע ביטערקייט אין אידישן צער. ווייל זיין דערציאונג אין דער אָרט וואו ער האָט גאַנוואַנט האָבן אים אַריינגענעבן דעם טעמפּעראַמענט פון א טענדענציעזן קעניגער אויך אין זיינע דערציילונגען. — אָט די גייסטיקע פרייהייט אין הענה רוען אויף יעדער שורה זיינער.

זיין דערציילונג בשם רבי ישו מנצרת, וואָס שילדערט מיט אַלע שווערצע פאַרבן די "המאַני-שאַרע" באַציאונג פון מענש צו מענש, ווי אַזוי מ'האָט זיך "פריילאַך געמאַכט" מיט אידן סיי אין די גרובנס סיי אין געפאַנגענשאַפט — קען דיגען אַלס מוסטער פאַר המאירי'ס אויסדרוק. פאַרס, ער רירט אָן אין דער גרויזאַמסטער סטרונע פון מענש-חיות און צוזאַמען מיט דעם באַזייטיקט ער אָבער ניט די פאַראַכטונג און סאַראַקאַסטישן הומאָר, וואָס באַגלייט יענן זאַך. דער קוואַל פון דער בייסיקער איראָניע אין המאירי'ס שילדערונגען איז ניט נאָר אין דער פּערזענלעכקייט פון קינסטלער-פּסיכאָלאָג, נאָר אין דעם מענשן וואָס איז מיט זיין נשמה טיף אַריינגעדרונגען אין-ס-וועז פון דער מלחמה און באַוואָרקט געוואָרן, אַזוי אַז ער האָט זיך אינטים צונויפגענאָמען מיט איר גרויזאַמקייט. ער איז ווי אָנגעשטעקט געוואָרן מיט די פיין-וואונדן פונ'ם מענשן אין די גרובנס, וואָס ווו'ו ער דערמאָנט זיך אָן זיי געפינט ער ניט קיין רו. דער איד איז ביי אים א וועלט פאַר זיך. ער, וואָס ער איז איינער פון די וואָס זיינען אָנגעשטעקט מיט דער קראַנקהייט וואָס הייסט "אידישקייט", ווייסט צו געבן דעם ווייטיק-עפענען אין דער שאַנד-עכעניש וואָס יורט אין דעם דאָזיקן טרויער-בעכער.

אין זיינע לעצטע דערציילונגען וואָס אין דער זאַכלונג צייכנט זיך המאירי אויס מיט זיינע שאַרפע און קורצע דיאַלאָגן. נאָך נישטאָ אַזאַ ווי ער, וואָס זאָל זיך אויסצייכענען מיט דעם ספּעציעלן שטאַרקן מאַקט, אַקצענט וואָס ער לייגט אַריין אין די מייליער פון זיינע העלדן. נעמט צום ביישפּיל עקיבא בן-יוסף דער לינגער אין זיין דערציילונג "שקר". וואָס פאַר א קלאָרע געשטאַלט דאָס איז! אַט דאָס געשטאַלט וואָס מאַכט דעם אייגן דרוק פון פאַנטאַזיע ווי ווירקלאַכקייט, איז קאָנצענטרירט מיט אַזוי פיל שילדערישער קראַפט, אַז עס ווערט אַן אַרגאַנישער טייל. דער סובייעקטיווער, סאַרקאַסטישער טאָן המאירי'ס באַגלייט אויך דאָ ליקן זיך אין די רציחות און בלוט-פאַרגיסונגען.

אין קעגנזאַץ צו אונזערע רעאַליסטישע שרייבער, ווייסט המאירי אַרויפצובריינגען אויף זיין פעדער מענשן און גרופּען, וואָס מיר קענען זיך נאָר פאַרשטעלן. ביי אים, אָבער, ווערן זיי לעבעדיקע נשמות און פעסטע עלעמענטן. המאירי פּרואוון ניט צו שילדערן די איינצעלהייטן פון א לאַנדשאַפט. ער איז אַזוי ווי מוטר אויף דער נאַטור, כדי צו קענען שילדערן אינ'נאַנצן זיינע פּערזאָנען.

עס איז קיין ספק ניט, אַז זיין טאַלאַנט וועט אים ביישטיין און המאירי'ן וועט געלינגען אַרויפצובריינגען אויפ'ן לייזונג

*) בשם רבי ישו מנצרת. מאַת אביגדור המאירי. הוצאת "לפין הספר". אל-אביב תרפ"ח.

דאָרט וואו ס'קלינגען פעטש

(א בריוו סון רומעניע) (ספּעציעל פאַר "דאָס אידישע וואָרט") פון י. יעווין

א. רומעניע איז א לאַנד פון "באַק-שיש" — איז באַוואוסט יערן. מ'מוז אָבער צוגעבן, אַז אונזער מדינה איז נעבעשט נאָך מיט איין זאַך: מיט פעטש. אויף אַלע לעבנסגעביטן הערשט דער דאָזיקער אופן פון זעלבסטגעריכט און וואו איר קערט זיך אַרום, וועגנדט זיך הערט איר ווי ס'דונערן פעטש . . .

אינטעליגענטע רומענער פרובן עס דער קלערן, אַלס א ירושה פון דער טערקישער הערשאַפט. מ'מוז אָבער אַנערקענען אַז די רומענער צאָלן א גרויסן שטייער דער דאָזיקער טראַדיציע און דאָס נאַנצע מלוכה-לעבן דרייט זיך אַרום פעטש, ווי אַרום אַן אָקס. דאָס אויפמאָנען פון די שטייערן באַגייט זיך ניט אָן קיין פעטש און דער וויכטיקסטער אַרגומענט פונ'ם שטייער אַנענט איז א פאָר גוטע קולאַקעס. פעטש קערשן אין דער אַרמיי. דער סאַלדאַט איז א הפקר-באַשעפעניש און די צייטונגען ברייגנען נאָכן פון פּשוט'ע ווערטער. מ'מוז זיך דאָס לעבן, ניט קאָנענדיק אַריבערטאָגן דעם ווילקיר און די פיינירונגען פון די עקסטע אָפיצערן. פעטש זיי נען מכריע ביי די פאַרלאַמענט וואַלן. יעדע פאַרטיי האָט אירע גערונגענע שלעגער (באַטאַוש בכע"ז), וועלכע טעריזירן דורך פעטש די ווייל אַן צווינגען זיי אַזוי אַרום צו שטימען פאַר די וואַלן. יעדע שענע מענשן, מיט פעטש — אַלס סיסטעם — באַגענגט איר זיך אויך אין די רומעניש שוקן, וואו דער לערער שלאָגט די קינדער ביז'ן בלוט און וויל אויף אַזאַ אופן איינפּלאַנצן ליבע צו וויסנשאַפט אין די הערצער פונ'ם יונגן דור.

באַזונדער בלוט די דאָזיקע סיסטעם אין דער פּאָליציי אין אין די אַנדערע אויספאַרשונגס אָרגאַנען. איך בין געווען א צוהערער אין גערעכט, וואו מען האָט אַן'משפּט אין אַנגעקלאָגטן אין מאַרד. אַלע אויספאַרשונגס אָקטן האָבן באַשטעטיקט, אַז ער האָט זיך מודה געווען אין דעם פאַרברעכן אין אַז זיין שולד אין אַזוי אַרום אומשטרייטבאַר. ווי דערשטוינט זיינען אָבער געווען די געשוואָרענע ריכטער, ווען דער אָנגעקלאָגטער האָט דערקערט, אַז די דעקלאַראַציע האָט ער אָפּגעגעבן נאָכדעם, ווי מ'האָט אים אַכזריות'דיק געפּייניקט. דערביי האָט ער אַנטבלויזט זיין גרויסן אַרבלוטיקן העמד און באַוויזן דעם געריכט זיין מורא'דיק דער-שלאָגן לייב, וואָס איז געווען באַדעקט מיט פרישע וואונדן. ווי בלעטער אין דערבסט זיינען אָפּגעפאַלן איינער נאָכ'ן אַנדערן אַנטערן'ן קריוץ אַפּראַהער די שטרייענע באַשולדיקונגס באַוויזן און נאָך א לייגנערער באַראַטונג איז דער אומגלויקלאַכער פריינגעשפּראָכן געוואָרן. וועגן איר גייט פאַרביי די מאָנומענטאַלע געביידעס פון די פּרעפעקטורן און טריבונאַלן מיט זייערע מאַרמאָרנע טרעפּ און שפּיגלפענסטער זאָלט איר ניט פאַרגעסן, אַז אין די אונטערשטע שטאָקן האָט זיך דער אוטאָמאָביל איילט. ער שוויפּט אויף דעם גוט אויסגעלייגטן שאָסיי צווישן שען זאַפטיקע פּרדסים. איבעראַל מאַראַנצן צען און אויך ביי מיר אין קאָפּ מאַראַנצט זיך. איך פאָר אין רחבות. אין דער "סטאַ-ציע" פון די מאַראַנצן. עס וויילט זיך כאָפּן א שטופּע מיט די דאָזיקע פּרדסים, וועלכע ביוען זייער נאַנצע צוויניסטישע אידעאָלאָגיע אויף פּרדסים. כ'לעבן ניט שלעכט. יעדער איד איז א פּרדס'ל פון צען—פופצן דונאַם, אין חיונה בשפע: וואָס דאַרף מען נאָך? ווי עס שטייט אין פּסוק: "איש תחת פרדסו" — יעדער אין זיין פּרדס'ל.

עס פּלוט פאַלביי מקוה-ישראל, נחלת יהודה, ראשון לציון, נס ציונה, און עס ווייזט זיך די חנ'עודיקע רחובות. הייז-לאַך ווייסע, דעלבער גרינע דופּטיקע, גאַסן ברייטע, אַרבעטער פאַרהאַרעוועטע; דער גראַב איינן אויף דעם אקסל, די קאַרב מיט עסנוואַרן אויף די פּלייצעס, אכרים (אזוי רופן זיך די איינגנטימער פון די קאָלאָניעס) זיינטנדיק אויף אייזלאַך, — דאָס איז די אַרבעטנדיקע רחובות.

איך רוק זיך אַוועק שטילערהייט צו משה סמאָליאַנסקין. איך האָב זיך מיט אים אמאָל באַגעגנט אין גליל ביי דעם באַאַקאַפּיבער. אין וואַזאַ, צווישן ראַש-פּנה און מתולה, צווישן די זעלטן שיינע בערג פון גליל האָבן מיר דאָן געאַרבעט ביי טאַ. ק. מיר, חכוצים, אַרבעטער, האָבן געמיינט אַז מיר באַשעפטיקן זיך מיט דער אַרבעט. ביי מיר אין געצעלט האָט דאָן גענעכטיקט משה סמאָליאַנסקי א נאַכט, וועלנדיק זיך צוקוקן צום לעבן פון די אַרבעטער.

"איך האָב שוין דאָן געוואוסט זיין נאָר מען — "חאַוואַרזשע מוסי" (הער משה — אין אַראַביש) — זיינע שריפטן האָב איך נאָך געלעזן אין חוץ לאַרץ. פּאָפּולער אין פאַרמעגלאַך און דערצו נאָך א שרייבער אינטעליגענט — האָבן מיר געקוקט אויך רואיקע שילדערונגען, נאָר ביז וואַ-נעט זיין זעל האָט זיך ניט אויסגעליי-דיקט פון דעם בלוטיקן וועלט-קאַשמאַר, פאַל ער ניט פאַרלאָזן זיין פערער, און ער וויל נאָך אויפהעקן דעם ווייטיק, וואָס ברויזט ביי דעם אידן, די גרויסע שאַנד וואָס איז אים געקומען דורך דער מלחמה פון "געדעכטיקייט" אויף דער וועלט.

דער אוטאָמאָביל איילט. ער שוויפּט אויף דעם גוט אויסגעלייגטן שאָסיי צווישן שען זאַפטיקע פּרדסים. איבעראַל מאַראַנצן צען און אויך ביי מיר אין קאָפּ מאַראַנצט זיך. איך פאָר אין רחבות. אין דער "סטאַציע" פון די מאַראַנצן. עס וויילט זיך כאַפּן א שטופּע מיט די דאָזיקע פּרדסים, וועלכע ביוען זייער נאַנצע צוויניסטישע אידעאָלאָגיע אויף פּרדסים. כ'לעבן ניט שלעכט. יעדער איד איז א פּרדס'ל פון צען—פופצן דונאַם, אין חיונה בשפע: וואָס דאַרף מען נאָך? ווי עס שטייט אין פּסוק: "איש תחת פרדסו" — יעדער אין זיין פּרדס'ל.

— און מערק? צי דייַנקט ער ניט, אַז ער קאָן אַמאָל אונטערשפּרינגען א קריזיס. שפּאַנען, קאַליפאָרניע, — צי קאָנען זיי קוקן גלייכגילטיק אויף דעם אַרץ-ישראל'דיקן אויפשוואונג?

— איך זע אַז דו רעדסט אַזוי ווי אַן אינטעליגענט. דו האָסט שוין אפנים אין נאַנצן פאַרגעסן דעם גראָב-אייזן. טאָ הער זשע וואָס איך וועל דיר זאָגן. קאַליפאָרניע איז זיך קאַליפאָרניע — זאָל זי זיך אַרבערעמען אויב זי וויל. אָבער ביי אונז איז דאָ אַזאַ מין מאַראַנץ וואָס הייסט "שאַמוטי". און ווייסטו וואָס ער האָט ליב? א הייסע זון, א טרוקענעס וועטער און זאַמד. זעסטו, אויף דעם אַלעמען האָט בען מיר מאַנאָפּאָליע. און אָט דער מין "שאַמוטי" שמעקט ניט נאָר דעם ענג-לענדער, נאָר אויך דעם דייטש. זיי לעקן פּשוט די פינגער פון אים.

— אויף וואָס פאַר א יסודות ווערט געבויט די דאָזיקע השערה?

— נאָ דיר אביסל ציפערן. אין משך פון 2—3 יאָר האָבן מיר צוגעוואונט דעם דייטש צו עסן מאַראַנצן. אין יאָר 1926 האָבן מיר געשיקט קיין דייטשלאַנד 50 טויזנט קאַסטנס מאַראַנצן. אין היינט — 200 טויזנט. און זיי וויל נאָך, וואָס וועט זיין לחבא. וועגן ענגלאַנד איז דאָך שוין אָפּגערעדט.

—אָבער וואָס וועט איר טאָן אַז די קאָנקורענציע וועט זיך פאַרשטאַרקן?

— ערשטנס, איז שווער צו קאָנקורירן מיט דעם טעם פון "שאַמוטי", און צווייטנס, — פאַרבעסערן מיר איצט דאָס פּאַקעווען, דאָס סאָרטירן, א סך וועט העלפן דער האַפן אין חיפה. איך האָב דערפאַר קיין מורא ניט. היינט זיינען מיר די בעלי-בתים אויפ'ן מאַרק, "שאַמוטי" איז דער קעניג פון די מאַראַנצן.

— איז דען מעגלאַך צו בויען דעם גאַנצן עצן עתיד פון א פאָלק אויף מאַראַנצן?

— עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! ארום די מאַראַנצן פּלאַנטאַציעס וועט באַשאַפן ווערן די אידישע אינדוסטריע, דער אידי-שער בעל הבית הויבט שוין אָן צו פאַרשטיין, וואָס איז אַזוינס פרדס. א דונאַם פרדס טראָגט אַרויס 35 פונט, הונדערט-דורך ריינער אידישער אַרבעט. א דונאַם פרדס קאָסטנט ביי א טרעפט מאַקסימום 15 פונט, — הייסט 20 פונט ריינע. א דונאַם פרדס צוזאַמען מיט דער ערד 100 פונט; הייסט 20 פּראָצענט ריינעס רייוח. איך דייַנק אַז דער אידישער בעל הבית וועט שוין אַליין קוקן. ער איז זיך ניט קיין שונא.

— הייסט עס אַז אַלעס איז אַל-רייט?

— איין, ברודערל. ערד מוז מען קוי-פען היינט — פּריוואַטע חברות, נאַציאָ-נאַל פאָנד — אַלץ איינס, אַבי קויפט. איך האָב ניט קיין מורא פאַר באַיקאָטן. איך האָב מורא פאַר ניט אידישן קאַפּי-טאַל, וואָס זוכט מאַרקן, היינט איז נאָך די סכנה ניט אַזוי גרויס.

— איז דאָס ערד אַרבעט? — האָב איך זיך דערמאָנט אָן דעם אַלטן וואַזי-ער שמועס אין'ם צעלט אין די בערג פון גליל.

— יאָ, ערד-אַרבעט. די ארץ-ישראל'-דיקע ערד האָט אין זיך ניט קיין קוילן גראָבן און ניט קיין נאָלד אָדערן. זי האָט אָבער א גאָלד-פרוכט און ניט אומזיסט הייסט עס אין העברייאיש "תפוח זהב". דאָס איז ערד אַרבעט, ווייל אָן אַרבעט,

(שלום אויף זייט 3)

איין רחובות

פון ח. ל. הריפאי

אין מיר האָט געבראַכט ביידע פאַלן, בכ-די צו אילוסטרירן, ווי אַזוי אַרום ס'ווערן רעספּעקטירט אין רומעניע די עלעמענ-טאַרסטע רעכט פון פייזיעשע אומבאַרירט-קייט. סימפּאַטישער פון אַלעמען אין דער פאַקט, וואָס עס געפינט זיך נאָך

— און מערק? צי דייַנקט ער ניט, אַז ער קאָן אַמאָל אונטערשפּרינגען א קריזיס. שפּאַנען, קאַליפאָרניע, — צי קאָנען זיי קוקן גלייכגילטיק אויף דעם ארץ-ישראל'דיקן אויפשוואונג?

— איך זע אַז דו רעדסט אַזוי ווי אַן אינטעליגענט. דו האָסט שוין אפנים אין נאַנצן פאַרגעסן דעם גראָב-אייזן. טאָ הער זשע וואָס איך וועל דיר זאָגן. קאַליפאָרניע איז זיך קאַליפאָרניע — זאָל זי זיך אַרבערעמען אויב זי וויל. אָבער ביי אונז איז דאָ אַזאַ מין מאַראַנץ וואָס הייסט "שאַמוטי". און ווייסטו וואָס ער האָט ליב? א הייסע זון, א טרוקענעס וועטער און זאַמד. זעסטו, אויף דעם אַלעמען האָט בען מיר מאָנאָפּאָליע. און אָט דער מין "שאַמוטי" שמעקט ניט נאָר דעם ענג-לענדער, נאָר אויך דעם דייטש. זיי לעקן פּשוט די פינגער פון אים.

— אויף וואָס פאַר א יסודות ווערט געבויט די דאָזיקע השערה?

— נאָ דיר אביסל ציפערן. אין משך פון 2—3 יאָר האָבן מיר צוגעוואונט דעם דייטש צו עסן מאַראַנצן. אין יאָר 1926 האָבן מיר געשיקט קיין דייטשלאַנד 50 טויזנט קאַסטנס מאַראַנצן. אין היינט — 200 טויזנט. און זיי וויל נאָך, וואָס וועט זיין לחבא. וועגן ענגלאַנד איז דאָך שוין אָפּגערעדט.

—אָבער וואָס וועט איר טאָן אַז די קאָנקורענציע וועט זיך פאַרשטאַרקן?

— ערשטנס, איז שווער צו קאָנקורירן מיט דעם טעם פון "שאַמוטי", און צוויי-טענס, — פאַרבעסערן מיר איצט דאָס פּאַקעווען, דאָס סאָרטירן, א סך וועט העלפן דער האַפן אין חיפה. איך האָב דערפאַר קיין מורא ניט. היינט זיינען מיר די בעלי-בתים אויפ'ן מאַרק, "שאַמו-טי" איז דער קעניג פון די מאַראַנצן.

— איז דען מעגלאַך צו בויען דעם גאַנ-צען עתיד פון א פאָלק אויף מאַראַנצן?

— עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! ארום די מאַראַנצן פּלאַנטאַציעס וועט באַשאַפן ווערן די אידישע אינדוסטריע, דער אידי-שער בעל הבית הויבט שוין אָן צו פאַרשטיין, וואָס איז אַזוינס פרדס. א דונאַם פרדס קאָסטנט אַרויס 35 פונט, הונדערט-דורך ריינער אידישער אַרבעט. א דונאַם פרדס טראָגט אַרויס 35 פונט, הונדערט-דורך ריינער אידישער אַרבעט. א דונאַם פרדס קאָסטנט ביי א טרעפט מאַקסימום 15 פונט, — הייסט 20 פונט ריינע. א דונאַם פרדס צוזאַמען מיט דער ערד 100 פונט; הייסט 20 פּראָ-צענט ריינעס רייוח. איך דייַנק אַז דער אידישער בעל הבית וועט שוין אַליין קו-מען. ער איז זיך ניט קיין שונא.

— הייסט עס אַז אַלעס איז אַל-רייט?

— ניין, ברודערל. ערד מוז מען קוי-פען היינט — פּריוואַטע חברות, נאַציאָ-נאַל פאָנד — אַלץ איינס, אַבי קויפט. איך האָב ניט קיין מורא פאַר באַיקאָטן. איך האָב מורא פאַר ניט אידישן קאַפּי-טאַל, וואָס זוכט מאַרקן, היינט איז נאָך די סכנה ניט אַזוי גרויס.

— איז דאָס ערד אַרבעט? — האָב איך זיך דערמאָנט אָן דעם אַלטן וואַזי-ער שמועס אין'ם צעלט אין די בערג פון גליל.

— יאָ, ערד-אַרבעט. די ארץ-ישראל'-דיקע ערד האָט אין זיך ניט קיין קוילן גראָבן און ניט קיין נאָלד אָדערן. זי האָט אָבער א גאָלד-פרוכט און ניט אומזיסט הייסט עס אין העברייאיש "תפוח זהב". דאָס איז ערד אַרבעט, ווייל אָן אַרבעט,

(שלום אויף זייט 3)